

BORNHOLMSKE SAMLINGER

BORNHOLMSKE *SAMLINGER*

UDGIVET AF
BORNHOLMS HISTORISKE SAMFUND

II. RÆKKE - 2. BIND

RØNNE 1966
COLBERGS EFTF. BOGTRYKKERI

FALSKMØNTNERSAGEN PÅ BORNHOLM

1843-1847

Fra en gård i Skidenstræde i Rønne spredtes uægte
rigsdalersedler over øen.

Af Poul Kallmoes

OPTAKTEN

I foråret 1844 gik der i Rønne stærke rygter om, at der var falske rigsdalersedler i omløb, og den første anmeldelse til politiet fandt sted den 21. maj, da skipper H. P. Holm meddelte byfoged Janus Andreas Garde, at han havde fået tilbudt falske penge af drejlsvæver Christopher Jørgensen Bidstrup. Skipperen var imidlertid ikke i stand til nøjere at gøre rede for rigtigheden af det indtrufne, af hvilken grund byfogeden ikke så sig i stand til at foretage sig videre.

Men få dage efter – fredag aften den 26. maj – forelå den næste anmeldelse, og denne gang var der syn for sagen, idet snedker Jonassen til Garde indleverede 5 falske énrigsdalersedler, som han forklarede, han havde modtaget af sømand Lars Rottensteens kone.

Byfogeden begav sig straks til Rottensteens hus, men da ingen var hjemme, lod han politiet bevogte ejendommen. Da Rottensteen og hans kone kom hjem, blev der foretaget en husundersøgelse, og i et chatol i en af stuerne fandtes yderligere 9 falske énrigsdalersedler, som politiet beslaglagde. Rottensteens kone blev anholdt. Hendes forklaring over for byfogeden vakte dennes mistanke til bogtrykkersvend Christian Stahlsberg, der logerede hos drejlsvæver C. J. Bidstrup i Grønnegade. Om natten indfandt politiet sig i drejlvæverens hus. Der blev foretaget en ransagning, men uden at dette gav resultat. Ikke desto mindre anså byfogeden det for nødvendigt at anholde bogtrykkersvenden, og han blev taget med af politiet og indsat i arresten. Dette var optakten til en omfattende sag om fabrikation og udbredelse af falske én- og femrigsdaler-

sedler. Dens behandling strakte sig over 2 år, og mange mennesker fra de fleste egne af øen var indblandet. Offentligt kom der imidlertid meget lidt frem om sagen. I øens eneste blad – Bornholms Avis – stod der kun med lange mellemrum ganske korte notitser, der ingen oplysning gav om, hvad der virkelig foregik. For at hente nærmere viden om sagen, må man gå til Rønne byfogeds arkiv med dets forhørs- og kommissionsprotokoller og dertil knyttede akter og skrivelser. Og det er på studier i disse, at følgende skildring bygger.

SØMANDSKONENS FORKLARING

Efter fundet af énrigsdalersedlerne afholdt byfoged Garde en lang række forhør på Rønne rådstue. Det første fandt sted allerede den 27. maj 1844, da ovennævnte snedker Jonassen aflagde nærmere forklaring om det, der var passeret. Det fremgik heraf, at sømand Lars Rottensteen for en tre uger siden, lige inden han skulle på en rejse til Kiel, havde bedt Jonassen om at udbetale Rottensteens kone 1 mark om ugen til mælkepenge. Hun kunne på grund af ringe forstand ikke selv administrere husholdningen. Den 26. kom hun for at hente sin mark, men da Jonassen ingen småpenge havde, men kun en femdalerseddel, tilbød madam Rottensteen straks at veksle den. Hun gik til sit hus i nærheden og vendte hurtigt tilbage med fem éndalersedler. Jonassen så dog straks, at de var falske. Spurgt, hvor hun havde dem fra, svarede hun, at hun havde taget dem i et chatol hjemme i sin stue. Jonassen sendte nu bud efter betjenten, men da denne var ude på embeds vegne, gik han selv med sedlerne til byfogeden.

Lars Rottensteen, der nu blev afhørt, fortalte, at hans kone led af ringe forstandsevner og »sindstræghed«. Derfor overlod han hende aldrig penge, når han var ude at sejle. Han var således fuldkommen overbevist om, at da han rejste den 8. maj, fandtes der ikke penge i hans hus. Hvordan de af politiet fundne 9 falske éndalersedler var kommet til at ligge i hans chatol, vidste han ikke.

Hans kone – Susanne Caroline Charlotte Rottensteen – afgav en aldeles forvirret forklaring, som byfogeden snart afbrød, for at

hun efter nogle timers hvile måske kunne forklare sig mere sammenhængende. Men hendes udtalelser, da retten igen blev sat samme dags eftermiddag, udmærkede sig ikke ved større klarhed. Dog fremgik det, at hun, den dag, hendes mand rejste, havde set nogle rigsdalersedler ligge i chatollet. Det havde nemlig været åbnet af hendes mand kort før afrejsen.

Derudover forklarede hun, at dagen efter – den 9. maj – havde to mænd besøgt hende i hendes hus. De to mænd var student Mathias Arboe Mahler og bogtrykkersvend Christian Stahlsberg. De var kommet ved 9.30 tiden om aftenen, da hun lå i sin seng med sine børn. Gadedøren var blevet låset op med en nøgle, som hun flere gange havde set Mahler i besiddelse af. Mens Stahlsberg gik ind i det værelse, hvor chatollet stod, søgte Mahler at overtale hende til at have samleje med ham. Under deres samtale hørte hun en lyd, som om chatolklappen, der altid stod åben, blev smækket i.

Nogle dage efter havde hun haft ærinde hos drejlsvæver C. J. Bidstrup og hørt ham beklage sig til Stahlsberg over pengemangel. Hvortil Stahlsberg havde svaret, at det havde gode veje, da de kunne gøre dem nogle penge.

Gjort bekendt med sin kones påstand om sedlerne i chatollet, erklærede Rottensteen, at den var usand, men hun fastholdt, hvad hun havde sagt. Madam Rottensteen var på dette tidspunkt tydeligt udmattet. Byfogeden var ængstelig for hendes sjælelige tilstand og beordrede hende løsladt. Hun blev overgivet til sin mand, der fik pålæg om at have et vågent øje med hende.

Dommeren, byfoged Garde, lod nu de af madam Rottensteen omtalte to personer – student Arboe Mahler og bogtrykkersvend Chr. Stahlsberg – fremstille. De nægtede vel ikke at have besøgt hende, men dementerede bestemt hendes forklaring om, hvad der var foregået.

Til byfogeden begyndte nu at indløbe forskellige oplysninger, der syntes at kunne lede på sporet af den eller dem, der havde fabrikeret falske sedler. Den 3. juni fængsledes Christopher Jørgensen Bidstrup, drejlsvæveren fra Grønnegade i Rønne. Året før havde han boet i Skidenstræde (nu Krystalgade) i en ejendom, han

havde solgt til bogtrykker E.C. Tryde, udgiveren af »Bornholms Avis«.

Flere falske sedler dukkede efterhånden op både i Rønne og andre steder på Bornholm. Meget tydede på, at det var en vidt forgrenet affære, og byfoged Garde fortsatte sine forhør, idet flere og flere personer blev inddraget i sagen, og nye arrestationer blev foretaget. Gennem tre måneder blev der holdt forhør på Rønne rådstue, i reglen med få dages mellemrum. Undertiden var der retsmøder to gange daglig. Politiet måtte desuden foretage afhøringer ude omkring på øen – i Svaneke, Hasle, Østerlars, Nexø, Åker, Nyker, Vestermarie og Olsker. Ligesom der måtte indhentes rapporter fra politiet i København, hvor falske sedler hidrørende fra Bornholm var søgt udgivet.

DREJLSVÆVERENS TILSTÆELSE

Som forhørene skred frem, blev det hurtigt klart, at den ovennævnte drejlsvæver C. J. Bidstrup måtte være en af hovedmændene i forbrydelsen. Det, der bestyrkede mistanken mod ham og førte til hans arrestation, var en oplysning fra gårdmand Morten Kofod, Knudsker. Kofod havde kendt Bidstrup i mange år. Han fortalte, at han forhen, når han kom til Rønne, plejede at stille sin hest ind i laden i Bidstrups daværende bopæl i Skidenstræde. Og ved en sådan lejlighed havde han engang set en bog ligge i laden, og i bogen fandtes aftryk af rigsdalersedler. Da laden nu tilhørte bogtrykker E. C. Tryde, henvendte politiet sig til ham, og han kunne skaffe bogen tilveje. Hans tjenestedreng havde nemlig en dag fundet den i en stak tørv i laden og vist ham den. Men uden at undersøge den nøjere havde Tryde lagt den hen blandt noget skrammel.

Bogen var en tysk oversættelse af »Frederik V's Foundationer og Anordninger for fattige Børns Opfostringshuse«, og på siderne 13 og 19 fandtes tydelige privattræk af rigsdalersedler samt mellem bladene et stykke hvidt tilsyneladende blankt papir. Men holdt man det op mod lyset, sås et vandmærke i papiret – en egekrans og i højre hjørne bogstaverne Rbdlr. Der var ingen tvivl om, at der her forelå begyndelsen til en rigsbankdalerseddel. Bidstrup fik

i retten bogen at se og erkendte, at den havde tilhørt ham. Han havde engang købt den på en auktion, men aldrig læst i den, og hvad angik de i bogen fundne aftryk af rigsdalersedler, benægtede han ethvert kendskab til dem.

I det hele taget nægtede Bidstrup i lang tid at være skyldig både med hensyn til fabrikationen og udgivelsen af de falske sedler. Men den 19. august 1844 foretog politiet en undersøgelse på hans bopæl i Grønnegade og fandt her i den mod gårdspladsen vendende side af stråtaget 10 falske éndalersedler. De viste sig at være af samme beskaffenhed som de sedler, der forud af forskellige mennesker var indleveret til politiet. Bidstrup blev hentet fra arresten og tilstod da straks over for byfoged Garde, at han havde været delagtig i falskmøntneriet sammen med Mahler og Stahlsberg.

Samtidig udtog man yderligere 2 bunker falske femdalersedler af stråtaget. I den ene bunke var der 9 færdigtrykte sedler, indsvøbte i avispapir. Den anden bestod af 18 sedler, der manglede underskrift, beskæring og nummer. Sidstnævnte bunke lå i et brev adresseret til Chr. Stahlsberg og underskrevet med navnet Edele Bech.

Men hvor var redskaberne til seddelfabrikationen? Efter Bidstrups oplysning skulle et par forme af messing og bly være gemt i laden i E. C. Trydes gård i Skidenstræde. Politiet tog Bidstrup med til en undersøgelse af stedet, og man mente at kunne se spor af, at fordægtige sager havde været nedgravet dér. Men alt, hvad man fandt, var kun nogle stumper af en avis, hvorpå der sås falske seddelaftertryk. Papiret var vådt, men blev tørret og forvaret. Bidstrup antog, det havde været brugt til at svøbe om formene for at beskytte dem mod sand.

Bidstrups tilståelse blev forelagt student Arboe Mahler og bogtrykkersvend Chr. Stahlsberg, men de nægtede sig skyldige. Som følge af den i Bidstrups tilståelse indeholdte sigtelse mod Mahler for at have deltaget i falskmøntneriet beordrede dommeren Mahler belagt med arrest. Stahlsberg sad jo allerede fængslet.

På dette tidspunkt under forhørene fremkom endnu en tilståelse. Det var brændevinsbrænder Hans Jensen Lyngberg, Hasle, der

måtte indrømme, at han havde bidraget til at sætte falske sedler i cirkulation.

DET FØRSTE KONGELIGE KOMMISSORIUM

Den 26. august 1844 holdt byfoged Garde et forhør, ved hvis slutning han meddelte, at han netop havde modtaget en skrivelse fra kancelliet i København indeholdende et kongeligt kommissorium, ifølge hvilket han og byfogeden i Hasle, Jens Birk Lassen, udnævntes til sammen at undersøge falskmøntnersagen overalt på Bornholm og søge gerningsmændene pågrebet.

I dette kommissorium udstedt af Christian VIII den 24. august 1844 hed det bl. a.:

»Vor Naade! Da Vi have bragt i Erfaring, at flere falske Een- og Femrigsbankdalersedler i den senere Tid skulle have været antruffen på Vort Land Bornholm samt at en i Vor Kjøbstad Rønne bosat Dreilsvæver Christopher Jørgensen Bidstrup, paa hvis Bopæl flere af saadanne Sedler ere forefundne, har tilstaaet at have i Forening med en Student ved Navn Arboe Mahler og Bogtrykkersvend Christian Stahlsberg sammesteds deltaget i Fabricationen af en Del falske Eenrigsbankdalersedler, ligesom at Borger Hans Jensen Lyngberg i Hasle har tilstaaet at have udgivet falske Rigsbankdalersedler, saa er det Vor højeste Vilje og Befaling, at I, Os elskelig Janus Andreas Garde, Vor Krigsraad og By- samt Herredsfoged i fornævnte vor Kjøbstad Rønne og Os elskelig Jens Birk Lassen, Vor Kammersecretair, By- og Herredsfoged i Hasle, Allinge og Sandvig samt Birkedommer ved Hammershus Birk straks rette Eders Leilighed efter at sammentræde i en Commission for at anstille yderligere Undersøgelser til Opdagelse og Overbevisning af dem, der paa Bornholm enten har deltaget i Forfærdigelsen af de omhandlede falske sedler eller besørget dem satte i Cirkulation.«

Videre gav kongen de to byfogeder bemyndigelse til at holde forhør hvor som helst på øen, de anså det for nødvendigt, og til at arrestere enhver med føje mistænkt. Der var dermed givet dem retslig og politimæssig myndighed overalt på Bornholm. På deres anmodning var enhver forpligtet til at møde og afgive forklaring.

Det tilføjedes, at om de i sagens interesse ønskede flere foranstaltninger iværksat, kunne de henvende sig til kancelliet i København, ligesom det henstilledes til dem, når de fornødne oplysninger var tilvejebragt, at melde det passerende til kancelliet og stille forslag om, hvilke personer de ønskede at rejse sigtelse imod.

Kommissionen begyndte straks sit arbejde. Det første møde blev holdt på rådstuen i Rønne den 27. august 1844. Kommissionen tog tråden fra politiforhørene op. Talrige mere eller mindre implicerede personer måtte møde for de to dommere, og de mange afhøringer strakte sig over resten af året. Det sidste retsmøde fandt sted den 30. december 1844.

I løbet af efteråret bestyrkedes mistanken mod de to førnævnte arrestanter Arboe Mahler og Chr. Stahlsberg. De afhørtes adskillige gange, men nægtede stadig. Som de sidste blev de nu på ny hentet frem, men skønt dommerne alvorligt formanede dem til at tale sandhed, fastholdt de uforandret, at de ikke havde haft del i forbrydelsen. Noget mistrøstigt måtte kommissionen bemærke, at den »uagtet flere forskellige Undersøgelser, der er anstillet uden for Protocollen (dvs. uden for retslokalet) og al anvendt Umage ikke har været i Stand til at tilveiebringe flere Oplysninger i nærværende Sag, end de optagne Forhører indeholde; og da der i øvrigt ikke længere er Haab om at erholde Arrestanterne Mahlers og Stahlsbergs Tilstaaelse om deres Deelagtighed i Forfærdigelsen af de omhandlede falske Rigsbanksedler, blev Undersøgelsen sluttet.«

De af kommissionen nævnte undersøgelser »uden for protokollen« var bl. a. den 23. august en husundersøgelse hos Arboe Mahler, der boede i et værelse ved E. C. Trydes bogtrykkeri. Der fandtes hos ham intet mistænkeligt uden i hans kakkellovn en del aske efter brændte papirer. Man mente dog ikke at kunne slutte noget heraf. Men man tænkte naturligvis på, om det var pengesedler, der var brændt.

Dernæst havde Arboe Mahler i et forhør den 2. oktober fortalt om nogle huler på Galløkken, som han og Stahlsberg havde set, da de sammen var på en spadseretur i foråret. Stahlsberg skulle have været inde i en af disse huler og bagefter udtalt, at det var et

godt sted at gemme noget i. Kommissionen havde været på Gulløkken med Mahler, der da havde påvist en for længere tid siden forladt kulstolle, der gik over 30 alen under jorden. Stollen blev nøje undersøgt, men man fandt intet. Desuden bestred Stahlsberg, at han havde udtalt sig som anført.

DET ANDET KONGELIGE KOMMISSORIUM

Resultaterne af kommissionens hidtidige forhør gik til kancelliet i København, og den 13. februar 1845 udstedte Christian VIII et nyt kommissorium til byfogederne Garde og Lassen. Kommissoriet var underskrevet af ministrene Stemmann og Ørsted og lød i uddrag som følger:

»Vide maa I Os elskelig Janus Andreas Garde, Vor Krigsraad og By- samt Herredsfoged i Vor Kjøbstad Rønne paa Vort Land Bornholm og Jens Birk Lassen, Vor Kammersecretair, By- og Herredsfoged i Hasle, Allinge og Sandvig samt Birkedommer ved Hammershus Birk, at det med Hensyn til de Oplysninger, der ere fremkomne under de Forhørere, der i Overensstemmelse med Vort allerhøjeste Commissorium af 24. August f. A. af Eder ere optagne til Opdagelse og Overbevisning af dem, der paa bmt. Vort Land Bornholm enten have deltaget i Forfærdigelse af flere dér i den senere Tid antrufne falske Een- og Femrigsbankdalersedler, eller have besørget dem satte i Circulation, er Vor Vilje, at følgende under forhørerne afhørte Individuer skulle drages til justitiel Ansvar for de af dem begaaede nedennævnte Forbrydelser, nemlig:

Arrestanten, Dreilsvæver Christopher Jørgensen Bidstrup, Student Mathias Theodor Arboe Mahler og Bogtrykkersvend Christian Stahlsberg for Delagtighed i Forfærdigelsen af falske Rigsbankdalersedler og for at have sat Sedlerne i Circulation, samt Skrædder Hendrik Peter Dreier for at have medvirket til hin Forbrydelse og for sidstnævnte, fremdeles Snedker Ole Jensen Schou, Slagter Jens Christian Jensen, Brændevinsbrænder Hans Jensen Lyngberg, Sætteskipper Mons Peder Pedersen, Sømand Ole Jensen, Undentagsmand Christian Jensen, Husmand Lars Kofod Busch, Matros Lars Hansen Rottensteen, Købmand Marcus Peder Rasch, Uhrmager

Claus Christian Holm, Niels Nielsen med Tilnavnet Kvik, samt Slagter Peder Nielsen for at have sat falske Rigsbanksedler i Circulation eller dog derpaa gjort Attentat, og sidstnævnte Peder Nielsen derhos for Tyveri.

Thi er det Vor allerhøieste Vilje og Befaling, at I rette Eders Leilighed efter at sammentræde i en Commission for yderligere at behandle og paakjende denne Sag, saavel forsaavidt angaar de omhandlede Forbrydelser som med Hensyn til det øvrige ulovlige Forhold, som mod forberørte Individer maatte blive oplyst, og i øvrigt i det hele med samme Myndighed, og under samme nærmere Bestemmelser, som indeholdes i forberørte Vort allerhøieste Commissorium af 24. August f. A.

Dermed ske Vor Vilje. Befalende Eder Gud. Skrevet i Vor kongelige Residentsby Kjøbenhavn d. 13. Februar 1845.«

FUNDET AF REDSKABERNE

Siden sidst i december 1844 havde Garde og Lassen ikke foretaget nye afhøringer, og de anså vel stort set forundersøgelsen i sagen for afsluttet. Men den 6. og 8. marts 1845 – efter godt to måneders pause – så de to byfogeder sig foranlediget til at sætte retten igen på Rønne rådstue. Grunden var nogle udtalelser af sømand Lars Rottensteen, der en tid havde siddet i arrest, men siden var blevet løsladt mod kaution. Til et par fiskere og en brændevinshandler havde han uforsigtigt sagt, at han vidste mere om falskmøntnersagen, end hvad der fremgik af hans hidtidige forklaringer i retten.

Da han nu på ny blev stillet for dommerne, fraveg han sin tidligere forklaring om at have modtaget falske sedler af C. J. Bidstrup og erklærede i stedet, at det var købmand Marcus Peder Rasch, der havde leveret ham dem. Men ellers bidrog hans oplysninger ikke til at kaste nyt lys over sagen. Da retten dog skønnede, at han ikke var rykket ud med alt, hvad han vidste, fandt man det nødvendigt igen at belægge ham med arrest.

Ca. halvanden måned efter – den 24. april – kom der en ny anledning til at holde retsmøde: arrestanten C. J. Bidstrup ønskede

at give nogle oplysninger. Og denne gang fik dommerne vigtigt nyt at høre. For Bidstrup afslørede stedet, hvor redskaberne til seddelfremstillingen var skjult.

Sin viden foregav Bidstrup at have fra Christian Stahlsberg, med hvem han i de sidste måneder havde delt arrest. Bidstrups beskrivelse af, hvordan det var lykkedes ham at få Stahlsberg til at give klar besked, var fantastisk.

I begyndelsen havde Stahlsberg været tavs og afvist enhver samtale om sagen. Men en dag begyndte Bidstrup at udvikle en idé, han havde til en pumpemaskine, der kunne gå ved egen kraft. Stahlsberg blev interesseret og ønskede nærmere forklaring af maskinens indretning og brug, og det lovede Bidstrup på den betingelse, at Stahlsberg så betroede ham, hvor redskaberne til seddel-fabrikationen var forvarede. I største hemmelighedsfuldhed, mens arrestanterne lå sammen på briksen i arresten og havde trukket tæppet over hovedet, for at ingen skulle høre, hvad de talte om, afslørede Stahlsberg redskabernes gemmested. Og snart efter gav Bidstrup byfoged Garde underretning om, hvad han havde fået at vide, hvilket gik ud på, at en dag Bidstrup var i Hasle, gemte Stahlsberg og Arboe Mahler redskaberne i stråtaget på hans bopæl i Grønnegade.

Derhen begav kommissionen sig medførende Bidstrup. Gården i Grønnegade ejedes nu af krigsassessor Ipsen. Denne var forud blevet underrettet om besøget, men ikke om hensigten med det. Ipsen blev for øvrigt kort tid efter beskikket som den ene forsvarer for de tiltalte i falskmøntnersagen. Bidstrup viste, hvor i stråtaget Stahlsberg havde meddelt, at redskaberne lå. Og efter nogen søgen blev de også hentet frem i dagens lys. Det var nogle bly- og messingplader med udstansede linjer og tegn svarende til mønstret i en rigsdalerseddel – samt en valse.

Kommissionen vendte tilbage til retslokalet på Rønne rådstue og lod nu først Chr. Stahlsberg og siden Arboe Mahler hente. De fik forevist de fundne genstande, men begge fastholdt – hårdnakket som hidtil – at de ikke havde haft noget som helst med fremstillingen af de falske sedler at gøre. Desuden bestred Stahlsberg, idet

han konfronteredes med Bidstrup, at han i arresten havde haft nogen samtale med sidstnævnte om redskabernes skjulested.

Da det stod klart, at de fundne ting måtte være de instrumenter, der var brugt ved falskmøntneriet, søgte kommissionen at få oplyst, om de skulle være købt hos en eller anden handlende eller metalarbejder i byen, men det lykkedes ikke at få klaring på dette spørgsmål.

DET KONGELIGE RESKRIPT

Det sidste forhør i 1845 holdtes den 8. maj. Man indkaldte da bogtrykker E. C. Tryde og viste ham de den 24. april fundne redskaber. Om valsen udtalte han, at efter hans skøn kunne ingen uden en fagmand have fremstillet den.

Og igen blev Chr. Stahlsberg afhørt. Ved fundet af redskaberne var et nyt indicium mod ham dukket op. Det stod i forbindelse med blypladen. Den var sømmet fast til et stykke træ, men mellem plade og træ var lagt nogle stykker papir, der viste sig at være bogtrykkeriregninger fra Varberg i Sverige, hvor Stahlsberg, før han kom til Bornholm, havde arbejdet. Heroverfor erklærede Stahlsberg, at papirerne godt nok havde været i hans besiddelse, men det var ham ubekendt, hvordan det gik til, at de var blevet brugt til underlag for blypladen. Han antog, at Bidstrup havde fjernet dem fra en skuffe i et bord i bogtrykkeriet hos Tryde. Han huskede, han havde haft dem liggende dér blandt andet papir. Han antog ligeledes, at Bidstrup havde lavet valsen, idet Bidstrup flere gange, når han kom på bogtrykkeriet, havde spurgt Stahlsberg, hvoraf og hvorledes sådanne valser blev lavet. Og efter Stahlsbergs opfattelse kunne enhver, der blev gjort bekendt med fremstilling af valser selv lave dem.

Efter dette forhør hvilede sagen i flere måneder. Siden politiet den 27. maj 1844 begyndte sin efterforskning og til nu – den 8. maj 1845 – var i alt 133 personer blevet afhørt. Tit havde de afhørtes forklaringer været modstridende, og ofte havde retten været nødt til parvis at konfrontere de tiltalte med hinanden, uden at det dog på den måde havde været muligt at få dem til at fravige, hvad de hver for sig havde oplyst. Dertil kom, at enkelte stadig

ændrede forklaring. Værst var i den henseende sømand Lars Rottensteen, der snart rettede sigtelser mod én snart mod en anden af de i sagen implicerede. Foreholdt man ham hans svingende oplysninger, havde han altid en forklaring på rede hånd, og hver gang bedyrede han, at nu havde han sagt den rene sandhed, og anstillede sig helt uforstående over for dommernes skepsis.

Den 15. maj 1845 beskikkede amtmand Ludvig Krabbe prokurator Marckmann til som aktor at udføre sagen og som defensorer for de tiltalte prokurator Ipsen og prokurator Fog.

Samme år den 22. august udstedte Christian VIII et til byfogederne Garde og Lassen stilet reskript, der lød som følger:

»Vor Naade! Vi giver Eder herved tilkjende, at Vi efter Eders derom indgivne allerunderdanigste Andragende samt den af Vor Amtmand over Bornholm derover afgivne Erklæring allernaadigst ville have Eder bemyndigede til med Paakjendelsen af den Sag, som I ifølge Vore allerhøieste Ordres af 24. August f. A. og 13. Februar d. A. have at behandle og paakjende mod forskjellige Personer paa Vort Land Bornholm, for Forfærdigelse og Udgivelse af falske Rigsbanksedler m. v. tillige at tilkjende saavel Eder selv, som den af Eder antagne Commissionsskriver Lietnant Marker og Politibetjent Kofod, begge af Vor Kjøbstad Rønne, et, i Forhold til den i Anledning af den ovennævnte Sag havde Uleilighed, passende Salair. —

Derefter I Eder allerunderdanigst have at rette og det fornødne i Overensstemmelse hermed at foranstalte. —

Befalende Eder Gud! — Skrevet i Vor Kongelige Residentsstad Kjøbenhavn den 22. August 1845.«

Den 8. september gjorde politiet et nyt fund i stråtaget på den af Bidstrup beboede gård i Grønnegade. Det var en blyplade påklisset en svensk pengeseddel. Og i pladen konstaterede man, at der var gjort begyndelse til at udskære seddelens bogstaver. Man kunne således ikke nære tvivl om, at falskmøntnerne også havde planlagt at fremstille falske svenske penge.

Det sidste, der skete i sagen dette år, var, at anklageren udtog stævning mod de tiltalte. Dette fandt sted den 30. december, og

stævningen blev forkyndt for de pågældende i begyndelsen af det nye år, og proceduren berammet til den 14. januar 1846.

DE TRE HOVEDANKLAGEDE

Klokken 10 på sidstnævnte dato begyndte kommissionen den afsluttende behandling af sagen på Rønne rådstue. I retten var fremlagt alle de effekter, som politiet havde fundet og beslaglagt, efterhånden som forhørene skred frem.

Anklageren, prokurator Marckmann, fremførte nu sit indlæg, der resumerede, hvad man havde fået rede på om begivenhedernes forløb. Dels på grundlag af anklageskriftet, dels ud fra de omfattende forhørsprotokoller kan det væsentlige i sagens udvikling skildres, således som den på daværende tidspunkt måtte tage sig ud for kommissionen. Men det skal straks tilføjes, at på et vigtigt punkt ændredes visse træk i billedet senere – efter dommen!

De tre hovedanklagede var drejlsvæver C. J. Bidstrup, student Arboe Mahler og bogtrykkersvend Chr. Stahlsberg.

Christopher Jørgensen Bidstrup var født 1808 som søn af en gårdmand i Poulsker. Han var straffet to gange tidligere. Den første lovovertrædelse begik han 18 år gammel i 1826 ved et forsøg på at fabrikere rigsdalere af tin. Herfor dømtes han »fra Ære og liv«, men hensattes på kongens nåde i forbedringshus. Efter 2 års ophold her blev han løsladt. I 1835 begik han en ny forbrydelse, idet han udraderede en på en obligation stående påtegning om, at obligationen tilhørte hans stedsøn. Det var han hensigt at skaffe sig fortjeneste ved salg af obligationen, men bedrageriet blev opdaget, og han kom påny i forbedringshus, hvor han denne gang sad i omtrent 4 år. Ifølge en kongelig resolution blev han løsladt på den betingelse, at hvis han igen begik en forbrydelse, der ikke medførte større straf, skulle han påny idømmes forbedringshus på ubestemt tid.

Efter sin sidste løsladelse flyttede han til sit fødesogn Poulsker, hvor han boede, indtil han i 1841 slog sig ned i Rønne, hvor han etablerede et drejlsvæveri. Dette håndværk havde han lært i løbet af de i alt 6 år, han havde opholdt sig i straffeanstalten. Hans

bolig og væveri lå i en gård i Skidenstræde (nuværende Krystalgade). Gården solgte han ved juletid 1842 til bogtrykker E. C. Tryde, men blev dog boende dér til omkring 1. september 1843. Så flyttede han til en købmand Marcus P. Rasch tilhørende gård i Grønnegade. Gården skiftede ejer, så at den i 1845 tilhørte krigsassessor Ipsen, og det var i denne gårds stråtag, man – som tidligere omtalt – havde fundet bl. a. redskaberne til seddelfabrikationen. – Bidstrup blev arresteret den 3. juni 1844.

Mathias Theodor Arboe Mahler var født 1813 i Hundborg i Thy, hvor hans fader – Constantin Barbye Mahler – var præst. I 1820 flyttede familien til Hasle, hvor faderen, der i øvrigt stammede fra Olsker, var udnævnt til sognepræst. Han døde 1830. Drengen blev sat i Rønne lærde Skole og blev student herfra i 1832. Året efter tog han den såkaldte Anden Eksamen ved universitetet i København og bestemte sig for at studere teologi. Han havde dog knap begyndt studiet, før han for at skaffe penge til sit livsophold tog plads som informator (huslærer) hos en proprietær Petersen i Lentved på Fyn, hvor han underviste proprietærens sønner i 8 måneder. Efter et kort ophold i København tog han en lignende plads hos en forpagter Rønne på Langebæksgård i Syd-sjælland. Her var han i halvandet år. Begge steder var man særdeles tilfreds med ham. Siden rejste han igen til København og forblev dér til april 1843, da han blev ansat som redaktør ved »Bornholms Avis« og følgelig flyttede til Rønne. Han var redaktør ved bladet fra 1. maj til 1. september 1843. Den 19. august 1844 arresteredes han, sigtet for meddelagtighed i falskmøntneriet.

Christian Stahlsberg, 40 år gammel, var en købmandssøn fra Kongsberg i Norge. Han blev udlært som bogtrykker i Christiania, hvor han arbejdede en tid som svend. Siden havde han pladser i Arendal og Larvik og tog så til Sverige, hvor han var ansat ved bogtrykkerier i Stockholm og Varberg. Han ville til Tyskland, men gjorde ophold i København, og her blev han af en boghandler Høst engageret til E. C. Trydes trykkeri i Rønne, hvortil han ankom den 20. maj 1843. Hos Tryde arbejdede han til 5. januar 1844. På grund af uenighed med Tryde forlod han sin plads, og det

var på det tidspunkt hans hensigt at vende tilbage til Norge. Stahlsberg var den første, der blev arresteret i falskmøntnersagen, hvilket skete den 26. maj 1844.

FORBRYDELSEN

Kernen i sagen syntes at være ovennævnte tre personers indbyrdes forbindelse. I foråret 1843 færdedes de sammen i E. C. Trydes gård i Skidenstræde. Bidstrup og Mahler boede dér, mens Stahlsberg logerede ude i byen, men dog havde sin daglige gang i trykkeriet. Ikke blot var Mahler redaktør; han havde også en slags overopsyn med trykkeriet og bestred tillige posten som regnskabsfører. Grunden var, at E. C. Tryde på den tid var borte fra byen. Han boede i Østermarie hos sin svigerfader, pastor Bjerregaard, og flyttede først ind i sin gård i Rønne sidst i oktober 1843.

Ifølge Marckmanns fremstilling blev Bidstrup, Mahler og Stahlsberg i slutningen af maj 1843 enige om at fabrikere falske énrigsdalersedler og sætte dem i cirkulation. Ideen kom fra Mahler. En aften, de var sammen i gårdens have, oplæste han en højtidelig ed, de alle skulle aflægge på, at de ville iagttage absolut tavshed om foretagendet og ikke på nogen måde røbe hinanden over for andre. Samtidig vedtoges det, at Mahler skulle lave formene til trykningen, Stahlsberg udføre denne, og Bidstrup skulle sætte de færdige sedler i omløb.

Man søgte først at skaffe finere papir til sedlernes fremstilling. Skrædder Hendrik Peter Dreier var behjælpelig hermed, idet han fik forbindelse med den i Hasle bosatte sømand Ole Jensen, der var født i Sverige og som skulle hente papiret derfra. Men da denne plan ikke lod sig gennemføre, brugte man almindeligt brevpapir.

Vandmærkerne i sedlerne tilvejebragtes ved en proces, hvortil brugtes en i voks indsmurt messingplade. Linjerne indridsedes i vokslaget med en nål eller et andet spidst instrument. I de derved fremkomne hulninger hældtes skedevand, der ætsede sig ind i den underliggende plade. Vokset blev fjernet, papiret lagt på pladen og presset fast, og på et øjeblik blev vandmærkerne synlige i papiret. Trykkeformen blev udskåret i en blyplade, idet man lagde

en énrigsdalersseddel omvendt på pladen og udskar alt det blanke i seddelen og borttog den del af blyet, der lå nedenunder, så åt til sidst seddelens løvværk og bogstaver stod ophøjet i pladen. Hele dette forberedende arbejde blev udført på Mahlers værelse.

Selve seddeltrykningen tog Stahlsberg sig af. Han foretog den på bogtrykkeriets presse – den eneste bogtrykpresse, der fandtes på Bornholm dengang. Mahler hjalp til, mens Bidstrup stod uden for huset og holdt vagt, for at ingen skulle overrumple dem.

Der var enighed om, at ingen af dem behøvede at give besked til de andre om, hvem de gav sedlerne ud til. Men stødte man på en person, der ikke ville modtage de falske sedler, skulle de andre deltage straks underrettes, for at de ikke skulle komme til at gøre samme person flere tilbud. Man enedes også om den forsigtighedsregel, at den, der ville udbyde falske sedler til nogen, altid samtidig skulle have et andet ærinde til vedkommende. Derimod blev intet på forhånd bestemt angående delingen af udbyttet. Man ville først se, hvordan afsætningen forløb.

Ved bogtrykkeriet arbejdede en svend ved navn Kattrup, der var kendt for sin retskaffenhed. Han havde været ansat hos Tryde siden 1828, da denne oprettede sit trykkeri. Det måtte forhindres, at han opdagede, hvad de foretog sig. Det gjaldt derfor om at få ham fjernet fra trykkeriet. Da han havde stærk hang til spiritus, opmuntrede de ham nu til overdreven nydelse deraf. De bød ham så meget, at han blev syg og måtte indlægges på sygestuen i byen lidende af delirium. Her lå han i 4½ måned.

Det kan her indskydes, at ved Kattrups afhøring i retten bemærkede dommeren, at Kattrup var et meget skikkeligt menneske, desværre med stor lyst til spiritus. Derefter hedder det i forhørsprotokollen: »Dog skønnede Retten og dens Vidner, at han under sin Forklarings Afgivelse i Dag var fuldkommen ædru.«

Det tog ca. 4 uger at fremstille de nødvendige redskaber samt en valse til sedlernes trykning. En søndag morgen trykkede man så de første falske rigsdalersedler – 40 stk. Da 4 af disse forekom slettere end de andre, blev de destrueret, og man enedes om at forbedre formen, hvilket Mahler tog sig af ved hjælp af en pennekniv.

Derefter gik man i gang med at trykke nye sedler og kom op på et antal af omtrent 300 stk. Dette oplag blev gemt i et skrin i gårdens lade. Bidstrup ilede nu med at udføre det ham tildelte job: at få sedlerne afsat. De første, han henvendte sig til, var sætteskipper Mons Peder Pedersen og brændevinsbrænder Hans Jensen Lyngberg, begge i Hasle. De var villige til at modtage et vist antal sedler mod et vederlag til Bidstrup.

Den tredie, Bidstrup henvendte sig til, skipper H. F. Pihl i Rønne, følte sig derimod ikke fristet af tilbuddet, selvom Bidstrup prøvede at forestille ham, hvor let han kunne blive af med dem, når han på sine hyppige ture kom til København. Pihl fandt sedlerne for dårligt eftergjorte, hvortil Bidstrup forsikrede, at de ville blive bedre, samt at der om kort tid også ville blive femdalersedler at købe.

Til skipper O. L. Grønnegaard fik Bidstrup afsat en halv snes sedler, men Grønnegaard blev bange og leverede sedlerne tilbage med opfordring til at brænde dem. Han havde nemlig hørt førnævnte Pihl sige på havnen, at de falske sedler var så dårligt lavede, at politiet let kunne få nys om sagen.

Da Bidstrup straks fortalte det passerede til Mahler og Stahlsberg, enedes man om at tilintetgøre formen, der var brugt til trykningen. Mahler afrev typerne på blypladen med et huggejern, og pladen omsmeltedes til lodder, der anvendtes på Bidstrups maskinvæv. Messingpladen til tryk af vandmærker forsvandt ligeledes. Efter Bidstrups forklaring ville Mahler derimod ikke tilintetgøre de endnu i behold værende éndalersedler, da han mente, de nok kunne bruges senere.

Nogle måneder derefter gik Bidstrup til Hasle, dels for at få penge, som Mons P. Pedersen og Hans Jensen Lyngberg skyldte ham, dels for at høre, om de til disse mænd leverede falske penge var blevet sat i omløb. Der var da sket dette, at Hans J. Lyngberg til tjenestekarl Morten Pedersen i Rø havde tilbagebetalt et lån delvis med falske éndalersedler. Uden anelse om disses beskaffenhed havde tjenestekarlen givet dem ud til to andre personer, der gjorde ham opmærksom på, at de var falske. Nu var tjenestekarlen

gået tilbage til Lyngberg og havde forlangt, at han tog sedlerne igen og gav ham rigtige i stedet, og dette havde Lyngberg måttet bekvemme sig til.

Yderligere var der sket det, at politimester Keissen i Hasle tilfældigt havde hørt et rygte om, at Lyngberg lå inde med falske penge. Politimesteren opsøgte ham og beslaglagde pengene, han havde modtaget tilbage fra tjenestekarlen. Men da de allerede havde været i flere personers hænder, og Lyngberg erklærede sig ganske uvidende om sedlernes falskhed, kunne politimesteren ikke skride ind over for ham. Men straks efter politimesterens besøg brændte Lyngberg og Mons P. Pedersen resten af de sedler, de lå inde med – af frygt for videre opdagelse.

Da éndalersedlerne var sat i cirkulation, forberedtes en fabrikation af femdalersedler. Heri deltog Bidstrup efter sin forklaring ikke. Det var Mahler og Stahlsberg, der forfærdigede de nødvendige plader til trykningen samt en valse til farvning af sedlerne, på hvilket arbejde der brugtes ca. 4 uger, således at trykningen begyndtes i slutningen af september 1843. Bidstrup var på det tidspunkt flyttet fra Trydes gård og havde bosat sig i Grønnegade hos købmand Marcus P. Rasch. I stråtaget over hans bolig her gemtes det trykte oplag af femdalersedler samt redskaberne. Lidt efter lidt blev også disse sedler spredt ud til andre.

ANKLAGERENS INDLÆG

Fremstillingen af, hvordan falskmøntnersagen var begyndt og havde udviklet sig, byggede hovedsagelig på de af Bidstrup og Hendrik Peter Dreier aflagte tilståelser, hvorimod Mahler og Stahlsberg stedse havde bestridt dens rigtighed og erklæret sig uskyldige.

Med hensyn til Mahler pegede anklageren på, at han havde erkendt at have omgåedes både Bidstrup og Stahlsberg, og at de falske sedler måtte være trykt i bogtrykkeriet i den periode, han førte opsyn med dette og redigerede Bornholms Avis. Men Mahler hævdede, at det måtte være sket på tider, da han var borte fra byen.

Mod Mahler talte endvidere, at den medtiltalte skrædder Hendrik Peter Dreier havde oplyst, at det var Mahler, der pålagde ham

at skaffe fint papir fra Sverige, og at Mahler havde tilbudt ham penge og spurgt, om han kendte nogen, man kunne afsætte penge til. På intet tidspunkt havde Mahler nævnt, at det drejede sig om falske penge, men Dreier havde forstået det således. Mahler havde tillige affordret ham en høj ed på, at han ville være tavs, og truet med at efterstræbe ham, hvis han brød den.

Angående Stahlsberg fremhævede anklageren, hvad tiltalte havde erkendt: at de falske sedler var trykte og efter hans formodning på Trydes bogtrykkerpresse, at Bidstrup ikke ville have været i stand til at gøre det alene, og at det ikke kunne være sket, uden at han – Stahlsberg – havde opdaget det.

Af indicier mod Stahlsberg var der bl. a. den omstændighed, at han havde kendt Bidstrup godt, og at han, da han forlod Trydes tjeneste den 5. januar 1844, indlogerede sig hos Bidstrup, hvor han endnu var, da han blev arresteret. Videre bemærkede anklageren, at Stahlsbergs kollega – Kattrup – en morgen, han kom på trykkeriet, havde gjort Stahlsberg opmærksom på, at pressen havde været brugt til mindre aftryk end de sædvanlige. Men herom havde Stahlsberg intet kunnet erindre. Flere andre ting talte mod Stahlsberg: hans udtalelse til Bidstrup, der beklagede sig over pengemangel, at de jo kunne lave nogle penge. Det Stahlsberg tilhørende brev, hvori nogle pengesedler fra stråtaget på Bidstrups bolig i Grønnegade havde været svøbt. De regninger fra bogtrykkeriet i Varberg, der var fundet på en af formene til seddeltrykningen m. m.

Anklagerens konklusion med hensyn til de tre hovedtiltalte var, at der ikke forelå grund nok til at anse Arboe Mahler for lovlig overbevist imod hans nægtelse, og der kunne derfor ikke blive tale om at påstå ham idømt straf. Derimod måtte Chr. Stahlsberg anses for overbevist om sin delagtighed i forbrydelsen trods hans stadige nægtelse. Anklageren henstillede, at han blev straffet med 12 års forbedringshus og tillige dømtes til efter straffens afsoning at føres ud af landet. Hvad C. J. Bidstrup angik, måtte det tages i betragtning, at han 2 gange tidligere var dømt – for falskmøntneri og dokumentforfalskning. Anklageren fandt det derfor passende at idømme ham forbedringshus på livstid.

FALSKMØNTNERNES VIRKSOMHED

De øvrige tretten, der var implicerede i sagen, var tiltalt for at have sat falske sedler i omløb. Undersøgelsen af disse tiltaltes forhold viste i mange tilfælde klart, hvordan de falske penge var blevet spredt rundt om på øen. F.eks. havde slagter Jens Chr. Jensen, Østerlars, delvis for falske sedler købt en ko af en husmand i sit hjemsgn og siden slagtet koen. På samme måde købte han en anden ko af en husmand i Aaker. I Svaneker forsøgte han først at betale en købmandskone med falske penge, men hun fattede mistanke og ville ikke have de tilbudte sedler. Dernæst gik han til en glarmester i byen og betalte ham for noget arbejde, han havde udført. Kort efter anmeldte såvel købmandskonen som glarmesteren Jens Chr. Jensen til politiet for at have villet bedrage dem med falske rigsdalersedler.

Et andet eksempel på seddelvandring: Snedker Ole Jensen Schou, der havde fået falske femdalere af C. J. Bidstrup, leverede en halv snes af disse sedler til urmager Claus Chr. Holm i Vestermarie. Holm afbetalte et lån til undentagsmand (aftægtsmand) Christian Jensen på Spidlerregård i Aaker med en falsk femdalerseddel. Denne betalte Christian Jensen til fru Cathrine Cecilie Møller i Aakirkeby, men hun opdagede, at den var falsk og gav ham den tilbage. Christian Jensen lånte den så ud til husmand Peter Chr. Marker i Vestermarie. Husmanden og hans kone tog til Gudhjem for at købe sild, men fiskeren, der så, at seddelen var falsk, ville ikke have den. Hos en anden handlende i byen havde Marker lige så lidt held. Og Marker leverede omsider seddelen tilbage til Jens Chr. Jensen. Denne traf derefter aftale med husmand Lars Kofod Busch, Vestermarie, om at Busch skulle prøve at få seddelen omsat. Busch ville give den ud til gårdmand Marcus Munck i Aaker, hvilket ikke lykkedes. Munck rådede Busch til at henvende sig til sognets sandemand med seddelen. Dette skete, og sandemanden opfordrede Busch til at levere den tilbage til Jens Chr. Jensen. Det gjorde han, men imens var sagen kommet politiet for øre, og Jens Chr. Jensen kom i forhør og måtte til sidst vedgå sin forbrydelse. Stammende og grædende afleverede han tilståelsen.

Nogle af de tiltalte havde prøvet at udgive falske penge i København. Således sømand Ole Jensen i Hasle. Under et ophold i hovedstaden ville han købe en gammel vægt hos en marskandiser i Adelgade og betale med falske penge. Han blev afsløret og anholdt. Og i en strømpe under hans køje på skibet fandt politiet flere falske sedler. En anden, der forsøgte sig i København, var matros Lars Rottensteen, der først prøvede at snyde en ung pige, der solgte frugt i en port i Østergade. Det mislykkedes. Større held havde Rottensteen hos sin søster, i hvis beværtning han nød forskellige drikkevarer, for hvilke han betalte med falske penge.

Der var blandt de tiltalte flere, der foruden C. J. Bidstrup havde været straffet tidligere. En af dem – Niels Nielsen Kvik – blev af anklageren karakteriseret som »en af Bornholms farligste Forbrydere«. Han havde været straffet for løsgænger, uhjemlet besiddelse af tyvekoster og kvægtyveri og endvidere anholdt og sigtet for flere grove indbrud. Han boede i Nyker og omgikkes både en fiskerenke og en fraskilt kone, hos hvilke han nød brændevin og øl.

Hans anholdelse i falskmøntnersagen foregik på en ret dramatisk måde. Han havde af medtiltalte Peder Nielsen skaffet sig nogle falske femdalersedler. En søndag han var i Rønne, gik han med Peder Nielsen ud i byen for at få de falske penge givet ud. Forinden havde de flere steder drukket en del øl og brændevin, bl. a. hos fisker Hans Dich, hvem Niels Nielsen ville betale med en falsk seddel. Men da fiskeren ikke kunne give penge tilbage, krediterede han Niels Nielsen beløbet. Siden gik Niels Nielsen ind til en købmandsenke madam Michelsen og købte kaffe og sukker, som han betalte med en falsk femdaler. Kammeraten Peder Nielsen ventede udenfor. Og denne fik de penge, Niels Nielsen havde fået tilbage af enken ved købet, 1 rdl.

Om natten sov Niels Nielsen i Sandflugten nord for byen. Men hertil vendte han tilbage mandag formiddag og gik ind i skipper Poul Robbertsons butik, hvor han forlangte $\frac{1}{4}$ pund kaffe og $\frac{1}{4}$ pund sukker. Herfor gav han ekspeditricen jomfru Marthe Sommer en falsk femdalerseddel. Men da hun straks så, at den var falsk, gik hun ud bagved og viste den til den dér tilstedeværende brænde-

vinsbrænder N. P. Quintus, der ligeledes konstaterede, at den var falsk. Quintus gik ind i butikken og opfordrede Niels Nielsen til at følge med til byfogeden, men Niels Nielsen ilede ud af butikken. Quintus og bager Herold, der i mellemtiden var kommet til, optog forfølgelsen ude på gaden. I den østre kant af byen indhentede de ham. Han var standset for at snakke med en pige. Han vægrede sig på ny ved at følge med til byfogeden og stak i rend fra dem. De satte efter, og i den nordlige ende af byen ved rebslagerbanen fik de igen kontakt med ham. Men han satte sig nu til modværge, og de måtte bruge magt for at holde ham og fik ham med besvær slæbt til politiet. Her fandt man en falsk femdaler-seddel på ham. I mange påfølgende forhør nægtede han at have vidst noget om, at de af ham udgivne sedler havde været falske og brugte som påskud, at han havde været beruset.

For flere af de tiltalte vedkommende havde retten indhentet attester fra præsterne i deres hjemsgogne. Provst Steenberg i Rønne måtte således for Bidstrup, Stahlsberg, Ole Jensen Schou og Rottensteen attestere, at der om dem intet ufordelagtigt var ham bekendt. Derimod skrev provsten om købmand Marcus Peter Rasch: »hvad hans moralske Vandel angaar, da er hans Rygte vistnok ikke uplettet, men i de Aar, jeg har været Præst her i Menigheden, har jeg dog ikke erfaret noget om ham, der kunde berettigge mig til at afgive et bestemt ufordelagtigt Vidnesbyrd om ham.«

Om slagter Jens Chr. Jensen skrev pastor H. G. Bruun i Østerlars, at der intet bevisligt ufordelagtigt var ham bekendt, »men dog har han stedse her i Sognet været anset for en mistænkelig Person, saa meget mere som flere ilde ansete Personer stadigt skulle have haft deres Ophold hos ham.« Om urmager Claus Chr. Holm bevidnede pastor Grønbech i Nylars, at »hans Forhold just ikke fortjener at roses eller anbefales.« Af den konstituerede sognepræst til Hasle og Rutsker pastor Ørsted fik sømand Ole Jensen følgende skudsmål: »bekjendt som Smugler og har staaet i utilladeligt Forhold til et Fruentimmer her i Byen, med hvem han har avlet flere Børn.« Om undentagsmand Christian Jensen erklærede pastor Balle i Aaker præstegård: »han er meget bekjendt undtagen for mig som

Stedets Sognepræst, da han aldrig gaar hverken til Kirke eller til Alters.«

ANKLAGERENS PÅSTAND

Anklageren, prokurator Marckmann nedlagde til sidst i retsmødet den 14. januar 1846 følgende påstand:

At Mathias Theodor Arboe Mahler og Lars Kofod Busch frifindes for videre tiltale.

At følgende bør dømmes til offentligt strafarbejde (forbedringshus): C. J. Bidstrup for livstid. Chr. Stahlsberg og Hendrik Peter Dreier hver i 12 år. Mons Peter Pedersen, Ole Jensen og Peder Nielsen hver i 8 år. Hans Jensen Lyngberg i 7 år. Lars Hansen Rottensteen og Niels Nielsen kaldet Kvik hver i 6 år. Jens Chr. Jensen af Østerlars og Claus Chr. Holm hver i 4 år. Samt Ole Jensen Schou og Marcus Peter Rasch hver i 3 år. Chr. Jensen af Spidleregård i Aaker bør dømmes til fængsel på sædvanlig fangekost i 120 dage.

Desuden skulle de i sagen besvegne personer have erstatning af bedragerne. Hans Jensen Lyngberg, Ole Jensen Schou og Marcus Peter Rasch skulle have deres borgerskab forbrudt. Nordmanden Chr. Stahlsberg og svenskeren Ole Jensen skulle efter afsonet straf føres ud af landet.

Og endelig blev samtlige tiltalte påstået dømt til at betale sagens omkostninger hver med den andel, retten måtte finde passende.

Til sit anlageskrift føjede prokurator Marckmann nogle bemærkninger vedrørende den måde, han havde ført sagen på. Da han den 15. maj 1844 havde modtaget sagsordren fra amtmand Ludvig Krabbe, havde han på grund af personlige forhold bedt sig fritaget. Netop omkring den tid foregik der reparationer på hans hus, og hans søster, der forestod hans husholdning, lå alvorlig syg. Men amtmand Krabbe havde ikke kunnet imødekomme hans ønske, dels fordi amtmanden fandt det bedst stemmende med sagens tarv, at Marckmann overtog aktoratet, dels fordi der i byen kun var yderligere to sagførere – Ipsen og Fog – og disse var engageret som defensorer. Men Marckmanns hjemlige besværligheder bevirkede, at sagen havde beroet hos ham længere, end det egentlig havde været nødvendigt – trods sagens vidtløftighed.

Derefter indlod Marckmann sagen. Samtlige arrestanter og tiltalte var til stede, ligesom de to forsvarere – Ipsen og Fog. De havde fået overdraget hver at forsvare halvdelen af de tiltalte. Sagens akter blev overladt prokurator Ipsen, der fik en frist på 8 dage til at forberede sit defensorat. Prokurator Fog fremsatte begæring om, at Arboe Mahler, der af anklageren ikke var fundet skyldig til straf, blev sat på fri fod, hvilket dog ikke blev bevilget. Det påhvilede kommissionen endnu at foretage nogle afhøringer efter anklagerens henstilling. Mahler var således i forhør den 27. januar og løslodes først efter et retsmøde den 4. februar – mod kaution.

I disse retsmøder mellem de forskellige indlæg i proceduren kom det for dagen, at nogle af arrestanterne havde ført samtaler med hinanden gennem vinduerne, der vendte ud mod arrestgården. Arboe Mahler forlangte sig nemlig fremstillet for retten den 27. januar og oplyste her, at Bidstrup i en med høj stemme ført samtale med Peder Nielsen havde meddelt denne, at de falske sedler var trykt på hans – Bidstrups – bopæl, og at Ole Jensen Schou havde forfærdiget den hertil brugte maskine. Endvidere at den for nogen tid siden løsladte H. P. Dreier havde besøgt Bidstrup i arresten og af denne havde modtaget en god grøn frakke, således at han – Mahler – antog, at der bestod »et Sammenspind« mellem nævnte to tiltalte. I den anledning blev arrestforvarer Jørgen Kofod afhørt. Han bekræftede, at H. P. Dreier i hans nærværelse havde besøgt Bidstrup i arresten under foregivende af at have fået tilladelse dertil af byfogeden. Byfoged Garde bemærkede, at han aldrig havde givet en sådan tilladelse.

DEN ENE FORSVARERS INDLÆG

Under retsmødet den 11. marts 1846 på Rønne rådstue fremførte prokurator Ipsen sit forsvar for de tiltalte Bidstrup, urmager Claus Chr. Holm, sømand Ole Jensen, skrædder Hendrik Peter Dreier, husmand Lars Kofod Busch, slagter Jens Chr. Jensen, købmand Marcus Peter Rasch og slagter Peder Nielsen.

Forsvareren lagde vægt på, at de falske sedler alle havde været så slet fabrikerede, at enhver, der så opmærksomt efter, kunne se,

at de var uægte. De forholdsvis få, det lykkedes at sætte i omløb, var kun modtaget af »uvidende og ukyndige Almuefolk«. Denne omstændighed måtte efter Ipsens opfattelse bevirke et ringere straf-ansvar.

Bidstrup indstilledes til en mild og skånsom dom. Han havde været i pengenød og var hårdt trængt af sine kreditorer. Hans kone var syg og sindsforvirret. Han var således på forbrydelsens tidspunkt i en fortvivlet situation. Ipsen skønnede, at man med hensyn til de i hans stråtag fundne pengesedler og redskaber kunne lægge Bidstrups egen forklaring til grund: at de var anbragt dér af hans medskyldige, og at han følgelig ikke havde haft noget at gøre med selve pengefabrikationen.

Om købmand Marcus Peter Rasch gjorde forsvareren opmærksom på, at tiltalte hele tiden havde nægtet både at have modtaget og udgivet falske sedler. Sigtelsen byggede alene på medtiltalte Rottensteens forklaring herom. Men under forhørene havde Rottensteens udsagn været næsten lige så ustadige »som Veiret i April«, idet han snart havde sagt, han havde fået falske sedler af Rasch, snart at de blev ham leverede af Bidstrup. Dernæst havde brændevinsbrænder N. P. Quintus bevidnet at have set Rasch i besiddelse af falske penge. Men her måtte betænkes, at der verserede en sag mellem Rasch på den ene side og Quintus, skipper Jacob Colberg og afdøde O. L. Grønnegaard på den anden side. Og Quintus kunne have vidnet af hævnfølelse. I den hensigt at svække vidnets forklaring fremdrog forsvareren desuden en gammel sag, hvor Quintus var blevet dømt for voldeligt overfald på en politibetjent. Prokurator Ipsen henstillede, at Rasch blev frifundet.

Også med hensyn til de øvrige plæderede prokurator Ipsen for lempelige domme. Han fremhævede de tiltaltes beredvillige og åbenhjertige tilståelser, eller han henviste til deres gode skudsmål fra arbejdsgivere eller sjælesørgere og søgte i det hele at bagatellisere deres brøde. Tre ønskede han frifundne: foruden Rasch også urmager Claus Chr. Holm og husmand Lars Kofod Busch.

Efter Ipsens indlæg blev sagens akter overgivet til prokurator Fog, der fik henstand i 4 uger til at forberede sit forsvar. Alle til-

talte med undtagelse af Arboe Mahler, der som før nævnt var løsladt den 4. februar, havde været til stede i retten.

DEN ANDEN FORSVARERS INDLÆG

Da sagen skulle fortsætte den 8. april med prokurator Fogs indlæg, begærede denne fristen forlænget yderligere 14 dage, da han ikke var færdig med udarbejdelsen af sit forsvar. Dette blev imødekommet.

Og først ved et nyt retsmøde den 22. april fremlagde Fog sit defensorat for Mahler, Stahlsberg, snedker Ole Jensen Schou, brændevinsbrænder H. J. Lyngberg, sætteskipper Mogens P. Pedersen, undentagsmand Chr. Jensen, matros Lars Rottensteen og Niels Nielsen Kvik.

Prokurator Fogs indledning drejede sig om C. J. Bidstrup og var i virkeligheden et bidrag til anklagen mod denne. Foruden at henlede rettens opmærksomhed på Bidstrups mange lovovertrædelser fremhævede Fog også hans mekaniske talent, der havde vist sig ved indretningen af væve og andre redskaber i hans værksted, og ved, at han under sit arrestophold havde forarbejdet en maskine til sildegarnsvævning. Det var tydelig forsvarerens hensigt at sandsynliggøre, at Bidstrup meget vel på egen hånd havde kunnet gennemføre fabrikationen af de falske sedler.

Om Mahler og Stahlsbergs rolle i sagen gav Fog en omfattende redegørelse, der mundede ud i, at disse to – trods bekendtskabet med Bidstrup – ikke kunne have haft del i dennes forbrydelse. Fog lagde bl. a. vægt på forskellen i opdragelse og dannelse mellem Bidstrup på den ene side og Mahler og Stahlsberg på den anden. Bidstrup var »en mislig og især til Løgn hengiven Person«, mens Mahler var en mand af god opdragelse og dannelse. Ganske vist havde Mahler ikke vist større flid med sine studier, men han havde under sine ophold i København omgædes dannede mennesker. Undertiden havde han dog også søgt omgang med »forfløjne Personer, der spildte deres Tid med at nyde et Overmaal af Fornøjelser«. Han havde fortrinlige vidnesbyrd fra to agtværdige mænd, hvis børn han havde undervist. Og på respektabel måde

havde han tjent til sit livs ophold. Han havde også oversat et lidet skrift for Trykkefrihedsselskabet, der lønnede ham med et betydeligt honorar.

Heller ikke Stahlsberg var blottet for dannelse. Da faderen var købmand, måtte forældrene have været nogenlunde dannede folk. Han havde gode kundskaber i sit fag og var en flittig og ordentlig mand.

På denne baggrund bestred Fog, at Bidstrup, Mahler og Stahlsberg, da skæbnen førte dem sammen i de første dage af maj 1843, skulle være blevet enige om en forbrydelse.

I København var Mahler kort i forvejen blevet forlovet med en anstændig pige. Han var blevet antaget som redaktør ved Bornholms Avis til en løn af 14 rdl. månedlig samt frit værelse på trykkeriet. Det var stillet ham i udsigt, at hans løn, såfremt bladets abonnementral voksede, også ville stige.

Noget hen i maj kom kæresten til Bornholm og tog ophold hos hans moder, præsteenken i Svaneke, hvor Mahler regelmæssigt besøgte dem. En tid opholdt pigen sig også i Rønne. Stillingen ved avisen modtog Mahler med glæde og iver. Under sit redaktionsarbejde viste han meget initiativ, bl. a. ved at knytte forbindelse med de københavnske redaktioner, så han fik hovedstadsbladene tilstillet. Om aftenen hele sommeren igennem deltog han i kortspil hos gæstgiver Sonne. Efter alt dette var det usandsynligt, at han skulle have haft tid til at fabrikere redskaber til falske sedlers trykning og i det hele indlade sig nærmere med en person som Bidstrup.

Heller ikke Stahlsberg kunne have haft megen personlig omgang med Bidstrup. Han havde ganske vist ofte været i Bidstrups vævestue, men det skyldtes snarere »de vakre Væverpiger«, blandt hvilke der var én, han stiftede nærmere bekendtskab med. Penge manglede Stahlsberg ikke. Han kunne endog – som oplyst under sagen – låne Bidstrup penge. Så også for Stahlsbergs vedkommende var det usandsynligt, at han havde givet sig af med falskmøntneriet.

Fog påpegede Bidstrups lette adgang til trykkeriet. Når dette blev lukket, hængtes nøglen til hovedindgangen hos Bidstrup, og

der var desuden to andre døre, som stod i direkte forbindelse med Bidstrups væveværksted, og som ikke kunne låses. I øvrigt antog Fog det for muligt, at de falske sedler slet ikke var trykt på bogtrykkerpressen, men at de var gjort med håndkraft.

At redskaberne – som af Bidstrup forklaret – var fabrikerede i Mahlers værelse, var usandsynligt, da vinduerne i værelset sad lavt og sådan, at enhver udefra let kunne se, hvad der foregik derinde. Mahler og Stahlsberg, der under forhørene havde vist sig som mænd af konduite, ville ikke kunne tænkes at have været så dumdristige, at de havde udsat sig for vidner til deres forehavende. Og at sedlerne var så slet trykte, som tilfældet var, tydede på, at en ikke-fagmand havde fremstillet dem.

Noget kendskab til trykningen kunne Bidstrup nok have erhvervet ved sine hyppige besøg i trykkeriet. Men en hjælper kunne han let skaffe sig. Han havde jo en svend, snedker Jens Hansen, der var øvet i at betjene maskiner. Han boede hos Bidstrup, havde eget værksted ved siden af væveriet og havde tidligere været straffet for omgang med falske mønter. Det var påfaldende, at Jens Hansen i løbet af de måneder, hvori forbrydelsen var begået, havde købt et hus i byen, som han ikke på det tidspunkt kunne betale. Havde han ventet på det udbytte, falskmøntneriet kunne give? Det stod fast i hvert fald, at han snart havde måttet fraflytte huset. Han boede nu i et usselt kvarter af byen. Han havde måske forregnet sig med hensyn til fortjenesten af de falske sedler?

Prokurator Fog bebrejdede byfoged Garde, at han øjensynlig havde været forudindtaget mod Mahler og Stahlsberg. Navnlig sidstnævntes tidlige arrestation havde været ubegrundet, hvorimod Bidstrup først blev arresteret senere – skønt der allerede den 21. maj 1844 – altså før politiforhørene begyndte, havde foreligget en anmeldelse mod Bidstrup fra skipper Holm. Fog besværede sig også over, at Bidstrup sad i gældsarresten til gaden, hvor han gennem åbne vinduer kunne kontakte folk udenfor og derved holde sig underrettet om, hvem der hentedes til afhøring og om det, der fremkom ved forhørene. Det satte ham i stand til at afpasse omfanget af sin tilståelse efter de aflagte forklaringer i retten.

Fogs konklusion var, at Mahler og Stahlsberg ikke burde mistænkes. Deres lange arrest havde været ubeføjet. Ikke mindst i sammenligning med en anden tiltalt – købmand Marcus Peter Rasch – der efter et kort arrestophold blev løsladt, skønt der forelå et klart vidneudsagn mod ham fra brændevinsbrænder N. P. Quintus. Og mod prokurator Ipsens forsøg på at få Quintus erklæret for inhabil som vidne på grund af en gammel forseelse mod en politibetjent, erklærede Fog, at Quintus var en agtværdig mand, der bl. a. var valgt til borgerrepræsentant i Rønne.

Videre forsvarede Fog tiltalte Ole Jensen Schou og bad retten tage i betragtning, at O. J. Schou havde 7 à 8 uforsørgede børn. For Hans Jensen Lyngberg androg han om en mild straf, henviste til hans hidtidige rosværdige vandel, der bl. a. havde medført, at han havde været valgt til borgerrepræsentant og revisor af Hasle bys regnskaber, hvilke poster han havde beklædt i henholdsvis 3 og 2 år.

Også for Mons Peter Pedersen, Christian Jensen, Rottensteen og Niels Nielsen Kvik ønskede forsvareren et minimum af straf.

DOMMEN

Efter de to prokuratorers forsvar modtog anklageren på ny sagens akter til gennemgang for i løbet af 14 dage at fremsætte en replik. Dette fandt sted i retsmødet den 6. maj 1846, hvor Marckmann omtalte politiets fund af en blyplade påheftet en svensk pengeseddel og med udskæringer i pladen svarende til dele af seddelen. Omstændighederne ved fundet godtgjorde efter anklagerens opfattelse, at de samme, der var ophavsmænd til de falske rigsdalersedler, havde planlagt fabrikation også af svenske sedler. Politiet havde den 8. september 1845 lejet en mand til at borttage stråtaget på den vestre længe af gården i Grønnegade, hvor Bidstrup boede. Og da blyplade og pengeseddel dukkede frem, var begge dele indsvøbt i et papir, der viste sig at være nr. 8 af Dansk Bibliografi for 1843. Der var her tale om et blad, der plejede at følge med som tillæg til Bornholms Avis og altså stammede fra Trydes bogtrykkeri. Marckmann påpegede, at det ikke lå inden for den

ham pålagte sagsordre at inddrage spørgsmålet om forsøg på efterligning af udenlandske penge, men fremhævede, at dette udslag af de tiltaltes forbryderiske virksomhed yderligere støttede grundlaget for hans påstand.

Efter disse bemærkninger indlod anklageren sagen. De to defensorer nøjedes med at henholde sig til deres tidligere indlæg.

Ved et nyt retsmøde den 19. maj blev sagen reassumeret. Der foretoges nogle afhøringer, uden at noget særligt nyt fremkom. Til oplysning om grunden til, at sagen havde beroet så længe hos ham, fremlagde Marckmann en af stiftsfysikus Grove udstedt erklæring angående prokuratorens søster, der under istandsættelsen af hans ejendom blev angrebet af hoste, der forværredes til »Slimtæring« og medførte hendes død.

Dommen blev afsagt dagen efter – den 20. maj 1846. Straffen for Christopher Jørgensen Bidstrup fastsattes til forbedringshus på Kongens nåde (d. v. s. på ubestemt tid). Retten tog her i betragtning, at sedlerne havde været slet fabrikerede, og at han ikke havde udgivet nogen af dem for ægte.

Med hensyn til Mathias Arboe Mahler fandt retten, at de af hans medtiltalte Bidstrup fremsatte beskyldninger mod ham for at have deltaget i fabrikationen af falske penge »vinder sandsynlighed«, da Bidstrup ikke sås at have haft nogen grund til ubeføjet at medinddrage Mahler i sagen. På den anden side kunne hverken Bidstrup eller H. P. Dreiers udsagn ifølge loven fælde Mahler. Og da han stedse havde nægtet al delagtighed i falskmøntneriet, bestemte retten, at han ville være at frifinde for aktors videre tiltale. Dog skulle han udrede sin andel af sagens omkostninger, et efter datidens forhold ikke ganske ubetydeligt beløb.

Mod Christian Stahlsberg forelå flere indicier, men disse var ikke tilstrækkelige som fældende bevis, hvorfor han blev frifundet for aktors videre tiltale. Dog skulle også han betale sin andel af sagsomkostningerne.

Ligeledes frifundne for aktors videre tiltale blev Marcus Peter Rasch og Lars Kofod Busch. Disse skulle betale henholdsvis $\frac{1}{64}$ og $\frac{1}{128}$ af sagens omkostninger .

Forbedringshus idømtes: H. P. Dreier 1 år, Ole Jensen Schou 2 år, Jens Chr. Jensen 3 år, Hans Jensen Lyngberg 2 år, Mons P. Pedersen 2 år, Ole Jensen 2 år, Lars Rottensteen 3 år, Claus Chr. Holm 8 måneder, Niels Nielsen Kvik 2 år og Peder Nielsen 5 år.

Chr. Jensen idømtes fængsel i 60 dage.

Samtlige arrestanter skulle udrede de af sagen flydende omkostninger. De tre hovedpersoner: Bidstrup, Mahler og Stahlsberg, skulle in solidum tilsvare samtlige omkostninger. De øvrige dømtes til at betale varierende brøkdele af omkostningernes totalsum.

De dømte var i alderen 30–50 år med undtagelse af Peder Nielsen, der var 27 år, Rottensteen, der var 52, og Chr. Jensen, Spidleregård, der var den ældste – 64 år.

Da dommen midt i juni 1846 bekendtgjordes for de domfældte, begærede de alle sagen appelleret til Højesteret.

Her faldt dommen den 22. marts 1847. Den blev i det væsentlige en stadfæstelse af den ved retten i Rønne truffne afgørelse. Dog frifandt Højesteret Claus Christian Holm og Niels Nielsen Kvik, og fængselsstraffen for Chr. Jensen nedsattes til 20 dage.

EFTERSPIL

Falskmøntnersagen var imidlertid ikke dermed helt afsluttet. Den fik et lille efterspil. Da nemlig arrestanten C. J. Bidstrup den 21. april 1847 – en måned efter højesteretsdommen – skulle føres om bord på paketten i Rønne havn for at sejles til København og indsættes i forbedringshuset dér, meddelte han pludselig, at hans hidtidige forklaringer havde været delvis urigtige og utilstrækkelige. Han angav nu sin svend Jens Hansen for at være medskyldig i seddelfabrikationen.

Skønt byfoged Garde efter det kendskab, han havde til sagen og Bidstrups person, stillede sig skeptisk, fandt han det dog rigtigst at udsætte Bidstrups overførsel til straffeanstalten og beramme nye forhør. Da Jens Hansen nu blev fremstillet på Rønne rådstue, nægtede han først rigtigheden af det, Bidstrup fortalte. Men under en konfrontation med Bidstrup indrømmede han, at han havde været med ved fremstillingen af de falske rigsdalersedler.

Allerede i oktober 1844 havde Jens Hansen været afhørt af kommissionen uden at nogetsomhelst var fremkommet, der kunne lede mistanken hen på ham. Men – som ovenfor omtalt – havde forsvareren for Mahler og Stahlsberg, prokurator Fog, peget på den mulighed, at Bidstrup kunne have brugt Jens Hansen som hjælper ved seddelfabrikationen. Han havde jo tidligere været straffet for en lignende forbrydelse, idet han som ung havde prøvet at lave falske sølvdalere. Det viste sig altså, at prokurator Fog havde set rigtigt!

Jens Hansen var en 34 årig mand, der stammede fra Vester-marie. Under sit ophold i forbedringshuset fra 1832 til 37 lærte han Bidstrup at kende og havde senere i 2½ år arbejdet som svend i hans væveri.

Han forklarede nu, at han i forbedringshuset jævnligt havde hørt andre fanger tale om metoder ved falsk seddelfremstilling. Dengang aftaltes der dog intet mellem ham og Bidstrup om, at de skulle indlade sig herpå. Det skete først, da Jens Hansen i begyndelsen af 1840'erne var blevet svend hos Bidstrup på væveriet.

Det var da ham og Bidstrup, der i april 1843 udførte redskaberne til trykning af endalersedlerne. Trykningen foregik på loftet over Bidstrups stuer i E.C. Trydes gård i Skidenstræde. Jens Hansen kendte intet til, at andre skulle have deltaget i dette foretagende. Bidstrup havde aldrig sagt noget herom, ej heller meddelt ham, hvor han gjorde af sedlerne. Selv fik Jens Hansen ingen af de falske penge.

Senere flyttede Bidstrup til gården i Grønnegade, og efter nytår 1844 indlogerede Chr. Stahlsberg sig hos ham. På det tidspunkt blev de tre – Bidstrup, Stahlsberg og Jens Hansen – enige om at lave femdalersedler, og alle tre deltog i fabrikation af plader, forme og valse til dette formål. Hvor mange femdalersedler der blev trykt, og hvem der fik dem, vidste Jens Hansen ikke.

Som grund for sin deltagelse i falskmøntneriet anførte Jens Hansen, at han var afhængig af Bidstrup, i hvis tjeneste han var, og at Bidstrup desuden ved brændevin lokkede ham til at gå med. Han så tit Arboe Mahler og Marcus P. Rasch hos Bidstrup, men han havde aldrig hørt dem tale om seddelfabrikationen.

FALSKMØNTNERSAGEN PÅ BORNHOLM

Chr. Stahlsberg, der efter disse oplysninger påstodes at have været medskyldig, blev nu indkaldt til forhør igen. Men skønt konfronteret med både Jens Hansen og Bidstrup fastholdt han som forhen, at han ikke havde haft nogetsomhelst med sagen at gøre.

Byfoged Garde besluttede at sende udskriften af disse sidste afhøringer til amts eller det kongelige kancellis nærmere resolution. Den blev hurtigt truffet og gik ud på, at sagen mod Bidstrup og Stahlsberg skulle betragtes som afsluttet. Om der i anledning af Jens Hansens oplysninger skulle rejses en ny sag mod denne, skulle overvejes.

I begyndelsen af maj 1847 sendtes Bidstrup til København for at afsone sin straf. Og dermed slutter de i falskmøntnersagen førte protokoller. Om Jens Hansens skæbne melder de intet. For øvrigt er der grund til at antage, at han, der – som forhørerne over ham tyder på – var et primitivt menneske, der hverken kunne læse eller skrive, kun har været et sløvt redskab i hovedmanden C. J. Bidstrups hænder.

KILDER

Rønne købstads politiprotokol 1844.
Svaneke købstads politiprotokol 1844.
Nordre Herreds politiprotokol 1844.
Bornholms Øster Herreds politiprotokol 1844.
Københavns Politirets protokol 1844.
Hasle købstads politiprotokol 1844.
Bornholms Sønder Herreds politiprotokol 1844.
Bornholms Vester Herreds politiprotokol 1844.

Rønne Byfogeds Forhørsprotokol i Commissionssagen ang. falske rigsbanksedler 1844.
Rønne Byfogeds Forhørsprotokol i Falskmøntnersagen 1844–47.
Rønne Byfogeds Domsact i Justitssagen 1846.
Endvidere akter og breve m. m. i falskmøntnersagen i Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm.